

Харчування киян за часів Русі

PHD НАТАЛЯ ХАМАЙКО

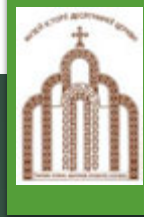
МУЗЕЙ ІСТОРІЇ ДЕСЯТИННОЇ ЦЕРКВИ

Частина I: Писемні згадки

AI-GENERATED

Святослав Хоробрий

Мініатюра.
Радзивиллівський літопис,
кінець XV ст.

**«ні котла [не брав], ні м'яса [не] варив, але,
тонко нарізавши конину, або звірину, або
воловину [і] на вуглях спікши, [це] він їв»**

«Повість минулих літ» (Літопис Руський),
запис про **964 рік**.
Переклад з давньоруської
Л. Є. Махновця (1989)

Володимир Святий

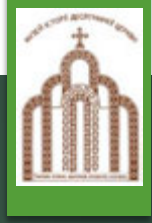
- ▶ І, це саме роблячи людям своїм щонеділі, установив він повсякдень на дворі своїм, у гридниці, учту справляти, і [звелів] приходити [сюди] боярам, і гридям, і соцьким, і десятникам, і знатним мужам — і при князі, і без князя. І бувало на обіді тому багато м'яса, і яловичини, і звірини, і було ж подостатком усього

«Повість минулих літ» (Літопис Руський),
запис про 996 рік.

Переклад з давньоруської
Л. Є. Махновця (1989)

Мініатюра.
Радзивиллівський літопис,
кінець XV ст.

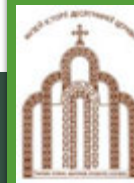
Володимир Святий

Мініатюра.
Радзивиллівський літопис,
кінець XV ст.

«Русі веселість — пиття, ми
не можем без сього бути»

«Повість минулих літ»
(Літопис Руський),
запис про **964 рік**.
Переклад з давньоруської
Л. Є. Махновця (1989)

Білгородський кисіль

Заготівля білгородцями запасів для **киселю** та **меду** і зберігання їх у колодязях

Приготування **киселю** та **меду** із зібраних продуктів і подача їх печенігам

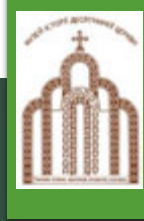
Мініатюри (під **997 роком**).
Радзивиллівський літопис, кінець XV ст.

АЛКОГОЛЬ

- ▶ У РІК 6477 [969]. Сказав Святослав матері своїй і боярам своїм: «Не любо мені є в Києві жити. Хочу жити я в Переяславці на Дунаї, бо то є середина землі моєї. Адже там усі добра сходяться: із Греків — паволоки, золото, **ВИНО** й овочі різні
- ▶ [1174]. пішовши в **медушу**, пили **ВИНО**.
- ▶ [1246]. І поклонився він за обичаєм їх, і ввійшов у вежу його. Він, [Батий], сказав: «Данило! Чому ти єси давно не прийшов? Але якщо нині ти прийшов єси,— то й се добре. Чи п'єш ти чорне молоко, наше пиття, кобилячий **кумиз**?» І він сказав: «Досі я не пив. А нині ти велиш — я п'ю». Він тоді сказав: «Ти вже наш-таки, татарин. Пий наше пиття!» І він, [Данило], випивши, поклонився за обичаєм їх, [і], промовивши свої слова [подяки], сказав: «Я іду поклонитися великій княгині Баракчиновій». [Батий] сказав: «Іди». Пішовши, він поклонився їй за обичаєм. І прислав [Батий] **ВИНА** дзбан, і сказав: «Не звикли ви пити молока, пий **ВИНО**!»

«Повість минулих літ» (Літопис Руський).
Переклад з давньоруської Л. Є. Махновця (1989)

Напої та посудини для них

«...а **ВИНО** свое храни, купив корчагу» (Вопрошание Кириково 2012: 298, вопрос 3, л. 274 б)

«...три возы полны суще корчаг с **ВИНОМ**» (Житие 1971: 111, л. 51 в)

«...500 берковец **меду**, а **вина** 80 корчаг» (ПСРЛ II 1908: 6654 (1146 г.), стб. 334)

«**καλός**» ('good' wine) (Vulhakov 2000)

«И се некто от богатыхъ принесе къръчагу велику зело пълну **масла** древянааго» (Житие 1971: 114, л. 53 в)

«**гороухца**»

«И людье наляша корчагу **цѣжа** и **сыты** от кладязя и вдаша печенѣгомъ» (ПСРЛ, 1, 6505)

Мініатюра.
Лицевий літописний звід, XVI ст.

Полювання

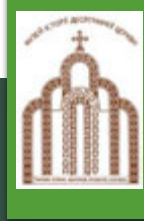

Полювання з хижими птахами та хортами,
Килим з Байо (фрагмент). Нормандія,
XI ст.

У РІК 6454 [946]. І пішла Ольга по Деревлянській землі з сином своїм і з дружиною своєю, встановлюючи устави і уроки³. І [донині] є становища її і **ЛОВИЩА** її. І прийшла вона в город свій Київ із сином своїм Святославом. І, пробувши один рік,

У РІК 6455 [947], пішла Ольга до Новгороду. І встановила вона по [ріці] Мсті погости¹ і данину, і по [ріці] Лузі погости, і данину, і оброки². І **ЛОВИЩА** її є по всій землі, і знаки³ [ii], і місця⁴, і погости, і сани її стоять у Пскові й до сьогодні. І по Дніпру [є] **перевісища** [ii], і по Десні, і єсть село її Ольжичі й до сьогодні.

«Повість минулих літ» (Літопис Руський).
Переклад з давньоруської Л. Є. Махновця (1989)

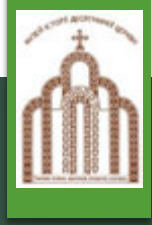
ГОЛОД

Попри невживання в повсякденному харчуванні конини, періоди голоду засвідчують такі випадки:

- ▶ [971]. І прийшов Святослав до порогів, та не можна було пройти порогів, і став він зимувати у Білобережжі. І не було в них їжі, і настав **ГОЛОД ВЕЛИКИЙ**, так що по півгривні [була] голова **КОНЯЧА**
- ▶ **У РІК 6681 [1173]**. Ходив Роман Ростиславич із братом Мстиславом на Романа на Мстиславича до Великого Новгороду (...) І настав **мор великий** серед коней і в військах, і не вдіяли вони нічого городу їх. І вернулися вони назад до себе ³, і ледве до своїх домів добралися пішки, а інші люди **померли з голоду**. І не було ж ніколи такого тяжкого походу людям сим, а деякі з них навіть **КОНИНУ** їли і у великий піст ⁴.

«Повість минулих літ» (Літопис Руський).
Переклад з давньоруської
Л. Є. Махновця (1989)

«Нечиста» їжа нехристиян

- ▶ А **деревляни** жили подібно до звірів, жили по-скотськи: і вбивали вони один одного, [і] **їли все нечисте**, і весіль у них не було, а умикали вони дівчат коло води. А **радимичі**, і **вятичі**, і **сіверяни** один обичай мали: жили вони в лісі, як ото всякий звір, **їли все нечисте**, і срамослів'я [було] в них перед батьками і перед невістками ...
- ▶ **половці** держать закон предків своїх: кров проливати і вихвалитися цим. І **їдять вони мертвечину і всяку нечисть, хом'яків і ховрахів**. А [за себе] беруть вони мачух своїх і ятрівок, і інші [сповняють] обичаї отців своїх. А ми ж, християни,— скільки [єсть] земель, що вірують у святую трійцю, і в єдине хрещення, і в єдину віру,— закон маємо один, оскільки ми в Христа охрестилися і в Христа втілились.

«Повість минулих літ» (Літопис Руський),
недатована частина.

Переклад з давньоруської Л. Є. Махновця (1989)

Отрута (як ознака підступності іногородців)

У РІК 6415 [907].

греки убоялися і сказали, виславши [послів] до Олега: «Не погубляй город. Ми згоджуємось на данину, як ти ото хочеш». І зупинив Олег воїв, і винесли йому [греки] їжі і вина, і не взяв він його, бо було воно приготоване з **отрутою**.

У РІК 6625 [1117].

Тоді ж прийшли половці до Болгар 4. І вислав їм князь болгарський пити з **отрутою**, і, пивши, Аєпа, [син Осіня?], та інші князі [половецькі] всі померли.

«Повість минулих літ» (Літопис Руський).

Переклад з давньоруської

Л. Є. Махновця (1989)

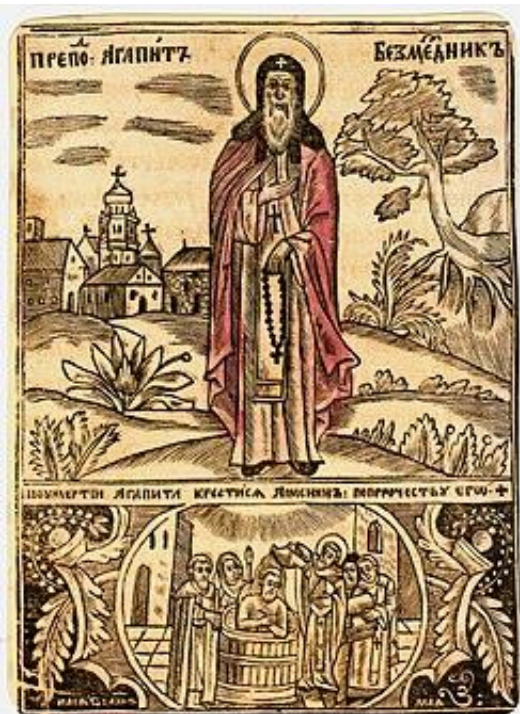
Отрута

А Святослав мутен сон бачив у Києві на горах.
«Сю ніч з вечора покривав я тім'я, — сказав, —
чорною паполомою на кроваті тисовій,
черпали мені синє вино, з **трудо**^{*} змішане,
сипали мені порожніми сайдаками **воїнів-поган**
великі перла на лоно.

«Слово о полку Ігоревім», XII ст.
Ритмічний переклад Бориса Яценка
(1926)

Їжа як ліки

- ▶ Один з болящих такого роду, перший боярин у великого князя Всеволода, якого вірменин залишив у відчаї, передбачивши смерть через вісім днів, був принесений до Печерського монастиря. Але блаженний Агапіт, помолившись за нього, дав йому в їжу **трав**, які куштував сам і зцілив його; і негайно пройшла про нього слава по всій землі.
- ▶ Блаженний (Агапіт) з Божою допомогою негайно встав, як би і зовсім не хворів, взяв звичайну свою **траву**, яку куштував, і показав вірменину, кажучи: Ось трава, якою я лікарюю: дивись і розумій. Той, подивившись, сказав святому: Це не з тутешніх трав, але, думаю, з Олександрії. Блаженний, засуджуючи невігластво його, дав хворому скуштувати трави, помолився і негайно зробив його здоровим.

Києво-Печерський патерик, XIII ст.
Упоряд. Ірина Жиленко (2001)